

DOKUMENTI – NAJPOUZDANIJI SVJEDOCI VREMENA

MEDHIJA MAGLAJLIĆ Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine Sarajevo, Bosna i Hercegovina

UVODNE NAPOMENE

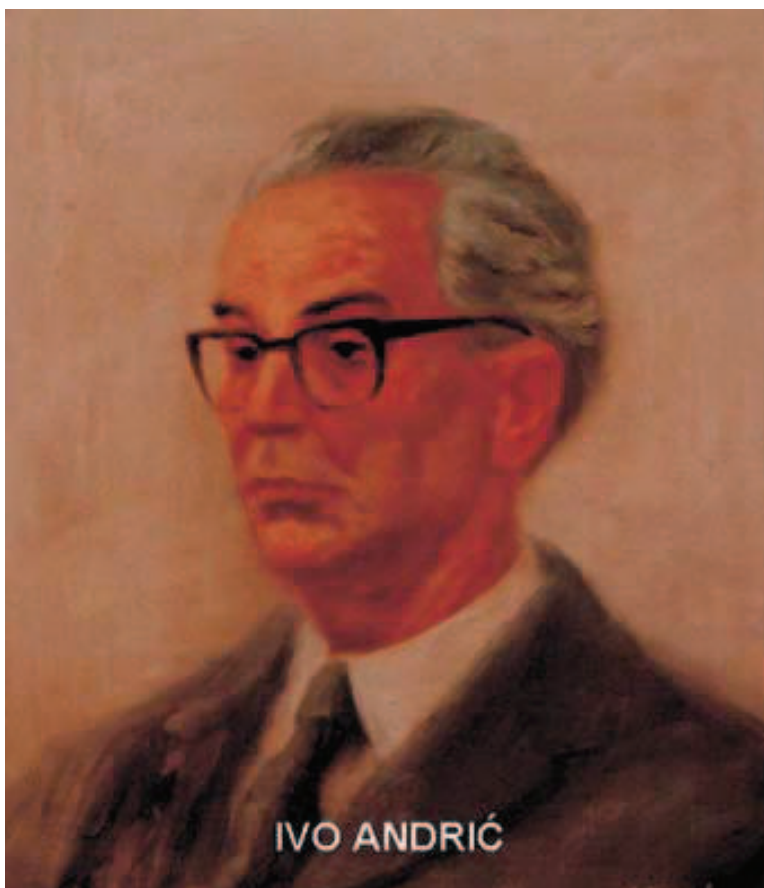
Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH osnovan je 1961. godine Zakonom o Muzeju književnosti BiH. Već od 1969. godine suradnici Muzeja počeli su prikupljati i proučavati kazališnu građu, a 1977. godine ta je djelatnost uređena novim zakonom i naznačena u naslovu Ustanove.

Pripreme za početak rada Muzeja datiraju još iz 1955. godine, kada je počela živa rasprava o potrebi osnivanja Muzeja književnosti u Sarajevu (radni naziv). U raspravu su bili uključeni brojni književnici, tadašnji intelektualci i kulturni djelatnici, koji su uglavnom podržali tu ideju, pri čemu su neki od njih iznosili i viziju budućeg muzeja. Nakon šestogodišnjih priprema u staroj Despića kući u Sarajevu, u skromnom prostoru nekoliko soba (u ostalima su bili stanari), utemeljen je muzej, koji je baštinio zbirke pojedinih značajnih pisaca što su već bile pohranjene u Balkanološkom institutu pri Zemaljskome muzeju, kao i neke književne zbirke iz Muzeja grada, s najreprezentativnijim eksponatima u radnim sobama književnika Silvija Strahimira Kranjčevića i Petra Kočića.

O profilu budućeg muzeja razgovaralo se u širokoj javnoj raspravi 1960-

Slika 1. Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH

Slika 2. Portret nobelovca Ive Andrića

Meša Selimović, Čamil Sijarić i Osman Đikić na otvorenju izložbe Petar Kočić, Život i djelo, 4. oktobar 1966.g.

Slika 3. Meša Selimović, Čamil Sijarić i Osman Đikić na otvorenju izložbe Petar Kočić, život i djelo, 4. 10. 1966.

ih godina, u kojoj su sudjelovali istaknuti bosanskohercegovački i jugoslavenski kulturni djelatnici (Ivo Andrić, Hamza Humo, Boško Novaković, Ilija Kecmanović, Mladen Čaldarević, Midhat Begić, Meša Selimović, Milan Bogdanović, Oto Bihalji Merin, Abdurezak Hifzi Bjelevac, Branko Ćopić, Đuro Gavela, Nijaz Dizdarević, Branislav Đurđev, Marko Marković i dr.). Glavna pobornica osnivanja muzeja i voditeljica poslova vezanih za tu raspravu bila je književnica Razija Handžić, tadašnja kustosica književnih zbirki u Muzeju grada. Zahvaljujući prije svega njezinoj upornosti, Muzej je konačno utemeljen, a ona je postavljena za direktoricu. Još u fazi priprema za osnivanje Muzeja Razija Handžić se upoznala s radom Dositejeva i Vukova muzeja u Beogradu te se raspitalo o raznim književnim muzejima u svijetu (vrijedna dokumentacija o tome pohranjena je u arhivi Muzeja).

Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, kao i ostale kulturne usta-

nove, bio je i ostao na margini društvenih razvojnih programa, iako je – paradoksalno – njegov razvoj katkad diktirala dnevna politika. Sretnim ishodom smatramo činjenicu da smo iz agresije na BiH izašli s malim oštećenjima na samoj zgradi i neznatnim otuđenjima dokumentarne građe. Nažalost, kako će se Muzej dalje razvijati i hoće li ikad ostvariti idealnu zamisao prvih zagovarača o velikom stalnom književnom (i kazališnom) postavu, koji bi se dograđivao i dopunjavao danas više nego ikad, političko je pitanje. Nasreću, entuzijazam djelatnika Muzeja još je uvijek veći od pogubnog djelovanja onih koji bi trebali čuvati, jednostavno rečeno, državotvornu imovinu koju su dobili nasljeđem. Gubitak velike količine bosanskohercegovačkoga kulturnog blaga, paljenje Narodne i univerzitetske biblioteke BiH, Orijentalnog instituta, uništavanje velikog broja privatnih biblioteka tijekom agresije očito nije rezultirao odlukom da se kulturi priđe jednako kao i drugim bitnim državotvornim činiocima (obrazovanju, zdravstvu, energetici, infrastrukturi...). Dakle, sadašnje stanje Muzeja uglavnom se održava sviješću zaposlenih o važnosti posla koji obavljaju, ne samo za bosanskohercegovačku državu, nego i za susjedne, nekadašnje “bratske republike”.

USTROJ MUZEJA

Književna i kazališna građa koja se čuva u Muzeju raspoređena je u zbirke pojedinih književnika, odnosno kazališnih djelatnika (glumaca, opernih i baletnih prvaka, redatelja, dirigenata, kostimografa, scenografa i drugih kazališnih radnika) te pojedinih bosanskohercegovačkih kazališta. Zbirkama upravljaju kustosi,

viši kustosi i muzejski savjetnici, koji su tu građu sistematizirali, inventarizirali i pripremili za daljnje proučavanje i uporabu. I danas, kao i na samom početku rada Muzeja, postupa se po istim muzeološkim načelima: prikuplja se književna i kazališna građa, tj. rukopisi, korespondencija, osobni dokumenti, fotografije, listovi, časopisi, knjige, predmeti koji su bili u vlasništvu književnika, odnosno, kazališni plakati, programi predstava, scenske i individualne fotografije umjetnika, scenografske i kostimografske skice, fotografije i videozapisi predstava bosanskohercegovačkih kazališta te druga dokumentarna građa. Iako se skuplja uglavnom građa značajnih autora koji su rođeni u Bosni i Hercegovini, isti značaj imaju i oni koji su rođeni izvan Bosne, ali su stvaralački sudjelovali u bosanskohercegovačkom književnom i kazališnom životu. U svom gotovo polustoljetnom postojanju, u Muzeju je prikupljena zavidna književna i kazališna građa koja osvjetljava razvoj književnosti i književnog života te scenske umjetnosti u Bosni i Hercegovini, uglavnom tijekom 19. i 20. stoljeća. Građom iz muzejskih fondova koristili su se domaći i strani znanstvenici, književni i kulturni povjesničari, posebno redaktori djela bosanskohercegovačkih književnika. Muzej je također važna adresa za srednjoškolce i studente, u čijoj građi nalaze važne izvore pri izradi svojih seminarskih i diplomskih radova (i sam je Muzej kao ustanova bio predmetom proučavanja u srednjoškolskim i studentskim diplomskim radovima, a zgrada Muzeja privlači pozornost studenata arhitekture kao reprezentativan primjer stare sarajevske gradske kuće). Dužnost nam je napomenuti da je i jedan potomak obitelji

Slika 4. Rukopis priče Meše Selimovića Četiri zlatne ptice

Despić, kiparica Iva, na zgradi Muzeja napravila neke intervencije koje zgradu čine jedinstvenom u starom gradu; to su ukraši na stupovima i izvanredna slika – reljef – portal sa simboličnim znakom

ljubavi i mira koji smo iskoristili kao naš logo. I da podsjetimo: naš, također likovno izvanredan logo Galerije, djelo je našega dugogodišnjeg suradnika slikara akademika Mehmeda Zaimovića.

IZLOŽBE

Sve do 1991. godine, osim nabrojanih spomen-soba, Muzej nije imao vlastiti izložbeni prostor. Ipak, to nije spriječilo suradnike Muzeja da tijekom nekoliko desetljeća postave desetak književnih i kazališnih izložbi u muzejsko-galerijskim prostorima u Sarajevu i diljem Bosne, ali i na nekim lokalitetima nekadašnje Jugoslavije. Te izložbe, koje – osim malobrojnih izuzetaka – prati objavljivanje ozbiljno pripremljenih kataloga, redovito su donosile nove spoznaje o piscima i njihovim djelima, odnosno o kazališnim akterima. Prva izložba bila je posvećena životu i djelu Petra Kočića, zatim slijede izložbe o Ziji Dizdareviću, Ivanu Franji Jukiću, Svetozaru Ćoroviću, Isaku Samokovliji, Zvonimiru Šubiću, fra Grgi Martiću, Hamzi Humi, Musi Ćazimu Ćatiću, Ivi Andriću, Safvet-begu Bašagiću, Maku Dizdaru, Meši Selimoviću, Aliji Isakoviću, Antunu Branku Šimiću, Skenderu Kulenoviću i drugima. U trima izložbenim postavima – prvoj *Znakovi pored puta* (1980.) u velikoj gradskoj galeriji Collegium artisticum, drugoj s naslovom *Iz književnih zbirki Muzeja* (1986.) te trećoj, u Galeriji Mak, pod naslovom *Slovo o slovu*, prikazani su najznačajniji književni izlošci koji se čuvaju u Muzeju. Dio zavidno bogatog rada Muzeja bile su i kazališne izložbe. Spomenut ćemo neke od njih: *Pedeset godina Narodnog pozorišta u Sarajevu*, *Trideset godina Sarajevskog baleta*, *Petnaest godina Festivala malih i eksperimentalnih scena*, *Putem kazališta narodnog oslobođenja*, *40 godina Kamernog teatra 55*, *75 godina Sarajevskog pozorišta*, *50 godina Sarajevskog baleta*, *Scenski kostimi Helene Uhlik Horvat*, *Sarajevska pozorišta u*

ratu (1992-1994). Zatim slijede izložbe o glumcima, redateljima i scenografima Rejhanu Demirdžiću, Safetu Pašaliću, Vasi Kosiću, Borisu Smoju, Jurislavu Koreniću, Miroslavu Bilaću, Jolandi Đačić, Safetu Pašaliću i drugima.

Konačno, unatoč brojnim teškoćama, Muzej je – predanim i požrtvovnim zauzimanjem njegovih kustosa i uprave – i u tekućoj godini nastavio raditi nesmanjenim tempom: u svibnju je otvorena izložba *Oblik i prah* o djelu Vitomira Lukića, kojom je bosanskohercegovačkoj javnosti predstavljeno njegovo nepravedno zapostavljeno djelo, presjekom i kroz rukopisnu ostavštinu, u kojoj na objavljivanje čekaju njegovi zanimljivi eseji o književnim, umjetničkim i filozofskim pojavama. U tekućoj godini obogaćeni je fond Muzeja otkupom ostavštine književnika Huseina Tahmišića, s pažnje vrijednom književnikovom bibliotekom, kao i dijela ostavštine u ratu preminule spisateljice Bele Šubić. Za jesen je planirano – kao plod suradnje a Narodnim pozorištem u Sarajevu – otvorenje izložbe *60 godina Sarajevske opere*, a za kraj godine predviđena je – u suradnji s BZK-om Preporod – velika izložba o književniku, jezikoslovcu i folkloristu Aliji Nametku, u povodu stogodišnjice njegova rođenja. Pripremu izložbe prati i ustanovljavanje Nametkove zbirke u Muzeju, koju čine rukopisi, dokumenti, korespondencija i fotografije što ih je Muzeju darovala književnikova obitelj.

IZDANJA

Osim izložbi, književnih priredbi, promocija te malih kazališnih predstava, u organizaciji Muzeja ostvarivala se i prateća izdavačka djelatnost. Nažalost, nije išla zamišljenim tempom, jer je

nakon objavljivanja knjiga dokumentarne građe o Petru Kočiću, Svetozaru Ćoroviću i Ivanu Franji Jukiću – zbog osipanja stručnog osoblja, manjka novca te još uvijek nedefiniranog statusa Muzeja nakon rata, prestao taj oblik predstavljanja dokumentarne građe pisaca čije zbirke u ovoj ustanovi i nisu osobito bogate. Ipak, svaku izložbu nastojimo popratiti katalogom – i unatoč sve težem pribavljanju sredstava za stručnu djelatnost. Također je nakon samo dva broja (izašla prije rata) prestao izlaziti i naš časopis Baština.

Pažnje je vrijedna i muzejska publikacija *Mapa književne baštine Bosne i Hercegovine*, koja sadržava podatke o mjestu rođenja pisaca i književnih manifestacija u Bosni i Hercegovini, s najosnovnijim biografskim i bibliografskim bilješkama. *Mapa* je posebno prikladna za uporabu u srednjoškolskom nastavnom procesu. (Inače, Muzej ima i poseban program za edukaciju učenika, s prigodnim predavanjima i izložbama o piscima iz školske lektire.) Iskorak u izdavačkoj djelatnosti znači i monografija o bosanskohercegovačkom grafičaru Enesu Mundžiću, čija je retrospektivna izložba u povodu 45. godišnjice umjetničkog djelovanja priređena u galerijskom prostoru Muzeja. Konačno, objavljena je reprezentativna fotomonoografija o 40. obljetnici osnivanja Muzeja, u kojoj je donesen iscrpan presjek kroz ukupno djelovanje Muzeja.

GALERIJA MAK

Najavu velike pogodnosti za rad Muzeja donijela je mogućnost dovršenja stalnoga izložbenog prostora u prizemlju zgrade Muzeja u rujnu ratne 1992. godine. Nažalost, zbog granatiranja opkoljenog

Sarajeva te zbog nedostatka materijalnih sredstava taj, godinama priželjkivani prostor nismo otvorili stalnim postavom bosanskohercegovačkoj književnosti nego samo jednim skromnijim postavom – izložbom *Rukopisi i djela sefardskih pisaca Bosne i Hercegovine*, a zatim su reprizirane izložbe posvećene godišnjicama Antuna Branka Šimića, Safvet-bega Bašagića, Isaka Samokovlije i Hamze Hume. Zbog položaja zgrade Muzeja i Galerije (u srcu općine Stari grad) iskoristili smo taj prostor za različite kulturne sadržaje. Može se reći da je Galerija Mak u opkoljenom Sarajevu bila žiža otpora njegovih građana i nastavak kakvog-takvog “mirnodopskog” života. I unatoč nestanku električne energije, katkad pod svijećama, katkad i bez njih, u polumraku i u vrijeme granatiranja, građani su u Galeriji posjećivali izložbe, književne razgovore, prezentacije, pa čak i kazališne predstave u dvorištu Muzeja. U više od tisuću sarajevskih mračnih dana ostvareno je šest književnih izložbi, tri kazališne, 28 likovnih te osam izložbi umjetničke fotografije i 13 postava arhivske građe Arhiva BiH i Istorijskog arhiva Sarajevo te izdavačkih poduzeća, uz 40 različitih promocija i tri scenska ostvarenja.

Iz ovih šturih informacija jasno je da je Muzej književnosti dobrodošao i u našoj, ali i u svakoj drugoj sredini. Mnogi pisci i njihova djela ostali bi zaboravljeni na bibliotečkim prašnjavim policama, a dokumentarna građa o njima propadala bi u vlažnim podrumima do eventualnog, krajnje neizvjesnoga, slučajnog otkrića. Iz takvih podruma izvlačili smo neke danas vrlo dragocjene književne zbirke. A neke su u nepovrat propale. Već su danas rukom pisani tekstovi velika rijetkost.

Kompjutor omogućuje piscu da odmah “izbaci finalni proizvod” – knjigu. Ne vidi se njegova “stvaralačka muka”, a uskraćeno nam je “zavirivanje” u njegovu “književnu radionicu”. Nekoliko verzija *Modre rijeke* omogućuje nam da pratimo težnju Maka Dizdara da sažme svoj izraz, da riječ zauzme što manje bjeline papira, a da nam što više kaže. U posljednjoj verziji i posljednjem stihu *Modre rijeke* stoji samo jedna izmjena: umjesto *Mi moramo preko rijeke*, zapisao je svojeručno *Valja nama preko rijeke*. Ili primjer s prvom verzijom (pod naslovom *Četiri zlatne ptice*) Selimovićeve romana *Derviš i smrt*, koju je pisac svojedobno poklonio Muzeju i koja već u naslovu čuva za pisca očito vrlo važan ključ koji otvara selimovićevsku ljudsku patnju, nemogućnost dosezanja “zlatne ptice” i porazne spoznaje da je “svaki čovjek na gubitku”. A da ne govorimo o tome koliko nam podataka pružaju sačuvani dokumenti o općim društvenim pojavama uopće u vremenu u kojemu je pisac djelovao – upravo dokumenti kao najpouzdaniji svjedoci prošlosti za budućnost.

DOCUMENTS - THE MOST RELIABLE SOURCES

The almost fifty years of activity of the Museum of Literature and Theatre Art of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo is a model example for presenting the way in which such museums are established and the way in which they preserve and present the holdings they have collected. Established in 1961 and located in the family residence of the Despić merchant family from Sarajevo, in a house that is itself a monument of the architec-

tural heritage. The basic task of the Museum is to collect the material concerning the life and work of significant men of letters from Bosnia and Herzegovina. The task of the curators was to systematise the collected material, to enter it into inventory books and prepare it for further study and use for cultural and scholarly aims. The museum is devoted to the literary heritage of all the peoples that live in Bosnia and Herzegovina. The literary material is sorted into authors' collections. Larger collections contain diverse material: author's manuscripts, personal and other documents concerning their life, correspondence, photographs, books by the author and his personal library, periodicals and newspapers, paintings, personal objects and other material. On exhibition we have memorial rooms devoted to Silvije S. Kranjčević, Petar Kočić, Kalmi Baruh and Hasan Kikić. Sometimes, depending on the occasion and significance of the author, there are thematic exhibitions in the Museum's gallery or some other rooms that are thematically linked with the author's life and work. We should note that the organisation of the Museum is to a large extent dependent on the relatively small space it occupies (in the beginning it was housed only in a part of the Despić house). The Museum expanded its activities to theatrical art in 1977 with documentary material linked with the production of a play: photographs (individual and scene shots), costume and set sketches, posters, a fiches, objects (personal and props), along with written materials (dramatisations, librettos, adaptations and so on). Although the holdings have been subject to focused treatment over the years, we could not manage to achieve a balanced proportion of all significant authors from Bosnia and Herzegovina nor did we obtain documentary material from various theatres in the country. But the presentation of the work of authors and literary trends, as well as of theatres in Bosnia and Herzegovina and individual theatre professionals, has enabled the Museum to present over 50 years of exhibitions that provided an invaluable contribution to the promotion of literary and theatrical achievements and has brought together for treatment and archiving invaluable documentary material.